

Яценко Таміла Олексіївна,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В умовах сучасного освітнього простору процесуальні аспекти модернізації шкільної літературної освіти розв'язуються на основі компетентнісного підходу та у контексті завдань Нової української школи. Компетентнісні орієнтири шкільної літературної освіти посилюють тенденцію реалізації культурологічного підходу до навчання літератури в школі, а відтак і формування загальнокультурної компетентності учнів. Зважаючи на термінологічні розбіжності щодо визначення основних положень культурологічного підходу в шкільній освіті, зокрема й літературній, трактуємо ключову загальнокультурну компетентність як інтегровану якість особистості, її здатність аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства. Ця ключова компетентність передбачає глибоке розуміння особистістю власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших. На предметному рівні (навчальні предмети «Українська література», «Зарубіжна література», «Літератури національних меншин» та інтегровані курси словесності) загальнокультурна компетентність виявляється в здатності учнів-читачів зіставляти специфіку розкриття літературної теми (чи образу) в різних видах мистецтва; ідентифікувати себе як представника певної національної культури; визначати роль української літератури в загальноєвропейському і світовому контекстах; аналізувати та

інтерпретувати художні твори, використовуючи досвід взаємодії з різними творами мистецтва; набувати досвід емоційних переживань, виявляти ціннісне ставлення до різних видів мистецтва та формувати відкритість до міжкультурної комунікації.

У культурологічній гуманітарній моделі шкільної літературної освіти організація навчальної діяльності визначається діалогічністю. Література як компонент художньої культури знаходиться у постійній і складній взаємодії з іншими видами мистецтва. Сприйняття художнього твору як виду мистецтва також має діалогічний характер. Поглиблення в учнів інтепретаційних умінь аналізу літературного твору засобами різних видів мистецтва — це процес цілісного сприймання твору, що передбачає встановлення зав'язків як усередині літературного твору, так і в контексті літературного процесу, художньої культури певної доби, та усвідомлення цих зав'язків як діалогу митця зі світом, читача з митцем, а через нього — з іншою культурою, з іншим буттям [2, с. 18].

Ефективним засобом реалізації культурологічного підходу до шкільного навчання літератури є дидактико-методичний потенціал підручника української літератури (рівень стандарту) для 11 класу (автори — А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін.) (2019) [1]. Його зміст і структура ґрунтуються на ідеї розгляду художнього тексту як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на діалог у просторі культури та на діалог культур.

Культурологічна спрямованість навчальної книги увиразнюється розглядом художнього тексту як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на діалог у просторі культури та на діалог культур. У підручнику запропоновано вивчення літературного твору як тексту культури, що здійснюється шляхом прочитання смислів, образів, символів тексту, через які відбувається діалог з автором твору, осягнення картини його художнього світу. У процесі такого діалогу учень осмислює

цінності культури конкретного історичного періоду та певного історичного типу свідомості, які відображає автор твору.

Кожен тематичний блок підручника (відповідно до тематично-хронологічного принципу вивчення української літератури в 10–11 класах) розпочинається коротким оглядом розвитку української літератури певного історичного періоду в контексті тенденцій національної культури означеного часу. На прикладі життя і творчості письменників ХХ — початку ХХІ ст. досліджуються взаємовпливи художньої літератури, музики, театру та інших видів мистецтва.

У рубриці «Культурно-мистецький контекст» оптимально подано навчальні матеріали, що репрезентують адаптовані до сприйняття учнями 11 класу надбання вітчизняної культури. Сучасна, пізнавальна та доступна для учнів цієї вікової категорії інформація про українське мистецтво ХХ — початку ХХІ ст. (репродукції творів живопису, фото скульптурних, архітектурних пам'яток, ідейно-естетичний аналіз художніх полотен і музичних творів тощо) сприяє глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературного твору, вдосконаленню вмінь проводити мистецькі паралелі у процесі аналізу та інтерпретації літературного твору, а також формуванню розуміння української літератури як невід'ємного складника світового мистецтва. Наприклад, для створення в уяві старшокласників єдиного художнього образу історико-культурного періоду 20–30-х рр. ХХ ст. стисло, але змістовно подано інформацію про митців-авангардистів у галузі образотворчого мистецтва (О. Богомазов, К. Малевич, О. Екстер, О. Архипенко). Візуалізації такого матеріалу сприяє багатий ілюстративний матеріал. Система запитань і завдань до цієї рубрики передбачає апелювання до культурно-читацького досвіду старшокласників та спрямована на вдосконалення їхніх умінь самостійної діяльності.

Розвитку загальнокультурної компетентності учнів 11 класу сприяють завдання пізнавально-пошукового характеру, презентовані в рубриці «Ваші читацькі проекти». Так, у процесі вивчення творчості О. Довженка учням

рекомендується переглянути його фільми «Звенигора», «Земля», «Іван», «Зачарована Десна» й підготувати мультимедійний проект «Олександр Довженко — класик світового кіно».

Отже, сучасне навчально-методичне забезпечення, підготовлене на засадах культурологічного підходу до шкільного літературного навчання, сприятиме формуванню різнобічної, духовно розвиненої особистості з високим рівнем загальної культури, повагою до національних і світових культурних традицій, толерантним ставленням до представників різних культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ: Оріон, 2019. 256 с.
2. Яценко Т. О., Шевченко З. О Художня література в контексті світової культури: метод. посіб. Київ: Пед. думка, 2012. 136 с.